

PRIJS € 1,25

VPRO GIDS

Concert voor nieuwslezer (solo) en orkest

Nooit meer stil

Muziek en ander **achtergrondgeluid** lijken steeds nadrukkelijker aanwezig te zijn op **televisie**, tot ergernis van grote groepen kijkers. Verstaanbaarheid een achterhaald concept? De **VPRO Gids** ging eens luisteren.

DOOR HUGO HOES
ILLUSTRATIE JOOST BAKKER

Als ik een aap door de bomen zie slingeren, hoef ik daar niet een of andere popsong doorheen te horen, omdat de geluidsmaker zich een nummer van The Monkees weet te herinneren. Ik kom wel eens in het oerwoud, maar daar bestaat geen muziek en die wil ik dus ook niet horen.'

Zo verwoorde een van onze lezers zijn ergernis over het gebruik van achtergrondmuziek op televisie. Het leidt af, stoort en maakt sprekers onverstaanbaar. Hij stond niet alleen in zijn kritiek, geen enkel ander onderwerp zorgde dit jaar voor zoveel discussie op onze brievenpagina *Forum*.

Muziek, maar ook ander achtergrondgeluid, lijkt steeds nadrukkelijker aanwezig te zijn op televisie. Niet alleen in documentaires, maar ook bij talkshows en nieuwsprogramma's. Stilte, ooit de grootste angst van radiomakers, is inmiddels ook op televisie bijna overal taboe.

Aangezien de muziekkeuze vooral een kwestie van smaak is, zal die nooit iedereen tevreden kunnen stellen. Daarover twisten is hartstikke leuk, maar niet erg zinvol. Wanneer de muziek echter ten koste gaat van de verstaanbaarheid, zijn daar wel de nodige vraagtekens bij te zetten. Waarom gebeurt dat; wie hebben er last van en wat valt er aan te doen? Neem het NCRV-programma *Natuurlijk Nationale Landschappen*. Dat suggereert dat er altijd en overal muzak klinkt in de Hoeksche Waard. Al hebben de sprekers, die juist het rustieke karakter van het landschap benadrukken, daar zelf geen last van. *Kunstuur* van de Avro biedt muziek in alle museumzalen en zet zelfs een plaatje op als de museumdirecteur een toespraak houdt. Moet je in het museum eens proberen. En, we verzinnen het niet, de presentator vraagt doodleuk aan museumgast en zangeres Nynke Laverman of ze wel eens muziek hoort bij schilderijen. 'Tja,

antwoordt Laverman 'als het goed is kan het je een wereld intrekken waar je de klanken kunt horen.' De kijkers, althans diegene die nog niet naar Teletekst 888 (ondertiteling) waren overgestapt, konden tot dat moment slechts dromen van een schilderij zonder muziek. De serie *Beagle, in het kielzog van Darwin*, biedt prachtige muziek, maar niet iedereen kan daardoor de voice-over of de gasten aan boord nog verstaan. In *Dames van Oranje*, een serie over de Nederlandse prinsessen, wordt veel muziek gebruikt, ook als er mensen aan het woord zijn. De lijst programma's is onuitputtelijk. Dat betekent niet dat Hilversum niet op de hoogte is van het probleem rond verstaanbaarheid.

Ouderenbond Anbo bijvoorbeeld, heeft regelmatig aan de bel getrokken, zegt woordvoester **Juanita Bouman**. 'We hebben dit probleem diverse malen bij de NPO en de afzonderlijke omroepen onder de aandacht gebracht. Zowel als algemene klacht, als naar aanleiding van een specifiek programma.'

Sferisch

Nicolette Bloemberg is de regisseur van het eerder genoemde *Dames van Oranje*. Zij kent de problemen rond verstaanbaarheid, maar had niet gedacht dat die ook op haar programma betrekking hadden. 'Bij Nederland 1 en 2 wordt daar regelmatig over geklaagd, en dat gebeurt vooral door ouderen. Gehoorapparaten vergroten dit probleem soms. Het onderscheidende vermogen wordt bij ouderen minder, en aangezien het aantal ouderen toeneemt, is het een groeiend probleem. Ik heb mijn programma wel vertoond aan een groep waarin ook ouderen zaten, maar ik heb geen klacht gehoord. We letten erg goed op de mixage.'

Maar waar is al die muziek voor nodig? *Dames van Oranje* is een erg sferisch programma, waarin muziek een grote rol speelt. Er zit

veel "versnipperd" materiaal in, bijvoorbeeld uit het archief, maar ook door ons zelf gedraaid. Dat wordt niet chronologisch gebracht maar thematisch en de muziek is daarbij een verbindende factor. Of die mooi is, blijft een kwestie van smaak.' Er is echter ook nog een inhoudelijke reden. 'Met de muziek wordt ook de vervreemding benadrukt. We maken het theater, omdat het koningshuis ook een theater is.'

Klinkt plausibel, maar als het stoort schiet de muziek haar doel voorbij. Bloemberg: 'Het moet niet storen. Zelf vind ik het ook onprettig als de muziek niets met de inhoud te maken heeft, of er juist heel dik bovenop ligt.' Er is nog iets wat haar van het hart moet: 'Geluidsmensen worden steeds meer weggesaneerd, waardoor verslaggevers als *camjo's* zelf beeld en geluid moeten maken op reportages. Daardoor is bij veel programma's het geluid, *excusez le mot*, echt ruk. Een rare tegenstelling: terwijl de techniek beter wordt, neemt de kwaliteit van het geluid af.'

Manipuleren

Klachten over het geluid van *Beagle* kunnen volgens samensteller **Benthe Forrer** alleen betrekking hebben gehad op de eerste uitzending. 'Toen is het programma om onverklaarbare redenen veel te hard de huiskamer binnengekomen. Maar dat is allemaal verbeterd, zelfs in de leader.' Volgens haar kan het scheepsjournaal niet zonder muziek. 'Als je alleen een kale stem hoort, is het net alsof er iemand met een luidspreker in je oor staat te toeteren. Dat kan echt niet. Overigens is de muziek speciaal gecomponeerd voor *Beagle* en gaan we er heel zorgvuldig mee om. Want niet alle muziek wordt door een stem verdragen en dat verschilt ook nog eens per stem.' **Roel Bentz van den Berg** is de stem van *Beagle*. Die stem wordt bij de bakker (nog) niet herkend, maar het zou flauw zijn om dat als

argument in de discussie te gebruiken. De voice-over heeft er geen problemen mee dat er muziek klinkt als hij aan het woord is. Integendeel. 'Als het goed is werkt de muziek als een verbinding tussen beeld en gesproken woord. De muziek beschouw ik als een bedje voor de beide elementen.' Volgens Bentz van den Berg speelt er bij een deel van de klagende kijkers nog iets mee, namelijk inbeelding. 'Je hebt twee soorten: kijkers die het niet kunnen verstaan en kijkers die denken dat ze het niet kunnen verstaan. Dat zijn degenen die zich niet willen laten sturen en vinden dat ze door de muziek gemanipuleerd worden. Zij denken: ik maak zelf wel uit wat ik ontroerend vind en laat me niet manipuleren door de muziek. Vergelijk het met de aversie die een lachband oproept.'

Charlotte Ebers van Avro's culturele magazine *Kunstuur* kaatst de bal in eerste instantie terug naar de consument. 'Vanzelfsprekend zorgen we ervoor dat het programma inclusief audio goed verstaanbaar is. Maar als wij er mee klaar zijn, komt het via de eindregie bij de consument. De een heeft een toestel met vier speakers, de ander weer met twee. Het geluid kan daardoor bij de kijkers op heel veel verschillende manieren binnenkomen. Dat is een deel van het probleem. Ik heb zelf een oud toestel en weet dat het geluid daarvan slecht is.'

Uitgemolken

Maar waarom heeft (beeldende) kunst achtergrondmuziek nodig? Ebers: 'Muziek versterkt de beelden en de rest van de inhoud en daardoor laten kijkers zich helemaal meemen. Bij *Kunstuur* gebruiken we nooit klassieke muziek, want die is helemaal uitgemolken. We nemen altijd iets moderns. Ik krijg ook brieven over de muziek en dan schrijf ik terug dat het beeldversterkend is en dat smaken helaas verschillen.'

Vanwege het magazine-karakter kent *Kunstuur* veel verschillende makers. Dat zou ertoe kunnen uitnodigen om met extra veel muziek je item te laten opvallen, maar volgens Ebers gebeurt dat niet. 'Natuurlijk heb je met meer items een andere muziekkeuze dan

Roel Bentz van den Berg (Beagle): 'Als het goed is werkt de muziek als een verbinding tussen beeld en gesproken woord. De muziek beschouw ik als een bedje voor de beide elementen.'

bij een lange documentaire. Maar de een kiest wel voor muziek onder gesproken woord, de ander niet. Zelf gebruik ik het alleen onder beeld.' Het voorbeeld van de museumdirecteur wiens toespraak een muziekje kreeg vindt ze flauw. 'Als iemand in een museum een toespraak houdt zijn er ook altijd sfeergeluiden en vaak is er ook nog een versterker. Beeld zonder geluid, die tijd is echt voorbij. Trouwens, vroeger bij de stomme films werd er ook altijd nog iemand achter de piano gezet.'

Lia Verhaar (Bestrijding Akoestische Milieuvervuiling): 'Waarom mogen wij niet hetzelfde beleven als de passagiers op de Beagle? Als ze over de reling naar dolfinen kijken hoeft daar toch geen muziek bij?'

Allemaal kul

'Beeldversterkend, inbeelding, sfeerverhogend of verbindend, Lia Verhaar kan het niet meer horen. De voorzitter van de stichting Bestrijding Akoestische Milieuvervuiling (BAM) voert al jaren actie tegen geluidsoverlast. 'Allemaal kul. Gezwets en een degeneratie van de muziek. Werkelijk onzin. Als je naar de

maan kunt is het toch ook wel mogelijk om een goede microfoon te gebruiken? Laat het gesproken woord met rust. Achtergrondmuziek is een belediging voor de spreker, de inhoud, de kijker en ook voor de muziek. Waarom mogen wij niet hetzelfde beleven als de passagiers op de Beagle? Als ze over de reling naar dolfinen kijken hoeft daar toch geen muziek bij? Daar is geen enkel excuus voor. Wanneer men aan boord met elkaar praat is er ook geen muziek.' Verhaar, die over een uitgebreide briefwisseling met de omroepen over dit onderwerp beschikt, is onverbidlijk. 'Gesproken woord is informatie en die moet schoon worden gebracht. Men kan het ook zonder achtergrondgeluid uitzenden. Dan kunnen de kijkers die meer willen horen een cd'tje opzetten. Of de wasmachine aanzetten. Desnoods nemen ze een papegaai.'

Keiharde pianomuziek

Daar denkt men bij de Vereniging Constructief Audio heel anders over. **Erik Langhout**, die onder meer het geluid deed bij speelfilm *De storm*, is voorzitter van deze beroepsvereniging. Volgens hem volgt de televisie de rest van de maatschappij. Langhout: 'De hele wereld is lawaaieriger geworden. Mensen, ook televisiemakers, zijn zich daar niet van bewust. Vroeger deed een verslaggever bij een interview de deur dicht en ging bij wijze van spreken zelfs de koelkast uit, maar nu is er een generatie die het liefst op straat, in de tram of in een speedboat opneemt. Een stille plek opzoeken is er niet meer bij. In de geluidswereld zie je een duidelijke scheiding: aan de ene kant de jongeren die menen dat alles toch wel verstaanbaar is, aan de andere kant de oudere generatie die juist steeds harder opneemt. Commercials willen maar één ding, harder zijn dan de voorgaande commercial, maar bij documentaires slaat dat nergens op.' Langhout is zelf door de jaren heen ook meer geluid gaan produceren. 'Toevallig was ik onlangs met mijn archief bezig. Als ik die oude banden terugluister, merk

Erik Langhout (Vereniging Constructief Audio): 'Vroeger deed een verslaggever bij een interview de deur dicht en ging bij wijze van spreken zelfs de koelkast uit. Als ik oude banden terugluister, merk ik pas hoe stil het vroeger was.'

ik pas hoe stil het vroeger was. Ik stuur mijn studenten wel eens naar het station om daar geblinddoekt te gaan zitten luisteren. Dan zijn ze helemaal verbaasd over wat ze allemaal horen.' Langhout geeft toe dat het geluid op televisie er niet beter op wordt. 'Echte geluidsmensen komen bij de televisie bijna niet meer aan de bak. Daarnaast is er geen *quality control* meer. Bij de BBC bestaat dat nog wel; daar zendt men niets uit wat niet goed is. In Nederland is die controle verdwenen.' Een enkele keer komt de kritiek op de achter-

Nicolette Bloemberg (*Dames van Oranje*): 'Geluidsmensen worden steeds meer weggesa-
neerd. Daardoor is bij veel programma's het geluid, *excusez le mot*, echt ruk.'

grondmuziek uit Hilversum zelf. Die zeldzaamheid deed zich op 4 oktober voor tijdens de rust van de EK-finale volleybal tussen de vrouwen van Nederland en Italië. Het interview met oud-volleybalcoach Bert Goedkoop werd toen ontsierd door keiharde pianomuziek op de 'achtergrond'. Na een paar minuten werd dat zelfs de interviewer te gortig. Voor de verandering hadden deze keer niet al-

leen de kijkers thuis er last van, ook Hilversum zelf. Het gevolg was een unieke wanhoopskreet van de verslaggever. 'De muziek die u hoort is er door de Poolse regie onder gezet. Ik zeg het maar vast, voordat we weer klachten krijgen.'

Regelbaar

Het gesproken woord niet kunnen verstaan door achtergrondgeluiden wordt in audiologische kringen een 'ongunstige kritische signaal-ruis verhouding van het oor' genoemd. Dat is volgens **Jan de Laat**, audioloog van het Leids Universitair Medisch Centrum, vooral een probleem bij ouderen.

'Vanaf een jaar of vijftig begint het gehoor af te nemen. Bij mannen meestal nog iets eerder, waarschijnlijk omdat die door hun werk vaker zijn blootgesteld aan harde geluiden. Veel mensen merken ook tijdens het televisiekijken voor het eerst dat hun gehoor minder wordt. Patiënten zeggen ook vaak dat ze de televisie steeds harder moesten zetten. Ze weten dan nog niet dat hun gehoor minder is.' Het geluid van de televisie harder zetten helpt echter niet. De Laat: 'Als je de televisie harder zet, gaat de stoorbron ook harder. Daar schiet je dus niets mee op. Alleen in het dagelijks leven kun je soms stoorbronnen veranderen, niet op televisie.' Althans, nog niet, want volgens de audioloog is oplossing van dit probleem slechts een kwestie van tijd en geld. En die oplossing komt niet uit de medische wereld, en ook niet uit Hilversum. 'Er is een nieuwe televisie ontwikkeld waarbij je de spraak kunt scheiden van de achtergrondgeluiden. Dus kun je het ene hard zetten, en het andere zacht. De vereiste techniek is er, maar we moeten nog even geduld hebben, want eerst moet iedereen een HD-televisie hebben. Die hebben een levensduur van een jaar of tien, dus ik verwacht dat over een jaar of vijf de toestellen met "regelbaar" geluid op de markt komen. Dan willen de eerste consumenten hun HD-toestel wel weer vervangen.'